

LITERATURA.

Část všeobecná.

Albertoni Aldo, *Per una esposizione del diritto byzantino con riguardo all' Italia*; vyšlo v Imole nákladem fy P. Galeati, r. 1927.

Na podzim r. 1924 pojat byl v italském ústavě pro východní Evropu plán, aby byla vydávána revue studií byzantských a novořeckých (*Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici*), v níž by zaujaly též slušné místo historicko-právní práce. Známý znalec dějin byzantského práva prof. Francesco Brandileone zároveň vyzval Aldo Albertoniho, profesora právní historie na universitě ve Feraře, aby pro dotýčnou revui sepsal zhuštěnou, avšak úplnou, osnovu pro výklad celého práva byzantského, kterémuž úkolu vyhověl autor výše citovaným spisem. Kniha je tudíž systematickým návodem pro toho, kdo by chtěl o dějinách byzantského práva psáti ať v celku, či o jednotlivostech, uvádějíc mu na oči, co vše by bylo takovému autoru splniti, aby jeho dílo vyhovovalo požadavkům moderní vědy.

Spis Albertonihovo nečítajíc úvod, v němž se probírají zásadní hlediska byzantského práva a uvádí obsírná bibliografie, jest rozdělen na 6 částí. Prvá jest věnována pramenům byzantského práva: badatelé se zde podává rozvrh práva císařského (zákonodárství Justinianovo, Lva Isaurského, Basilia Macedonského, Leona Filosafta atd.), práva církevního (kanony apoštolů a Sv. Otců, kanony církevních konciliů, církevní sborníky, akty patriarchů, metropolitů a biskupů), práva obyčejového, právní vědy od doby Jusainianovy, až do epochy turecké a novořecké, poukázáno zde rovněž na akty a dokumenty právní, formuláře a konečně i na prameny, z nichž poznání práva lze čerpati nepřímou (dějepisce, kronikáře, spisovatele prací politických, finančních, administrativních a j.). Druhá část podává schema práva veřejného (panovník a jeho družina, patriarcha a ostatní členové církevní hierarchie, vláda a správa centrální, správa provinciální a místní, soudnictví, finance, mezinárodní vztahy). Pro zpracování by byl tento oddíl as nejněsnadnější, ježto starších systematických spisů o veřejném právu byzantském není. Další kniha (III.) obsahuje osnovu práva trestního (formy deliktů a tresty), ve čtvrté jest nástin pro právo procesní (proces civilní i trestní). Právo soukromé jest děleno v páté knize do pěti skupin: a) právnícké osoby, b) osoba a rodina (osoby jednotlivé a rozdíly mezi nimi, právo rodinné), c) práva věcná (vlastnictví, právo předkupní, emfiteuse, vlastnictví vojáků k půdě — *τὰ στρατιωτικὰ κτήματα*, služebnosti; připojena i držba a traditio per cartam); d) právo obligační (kontraktový systém byzantský, jednotlivé kontrakty, agrární kontrakty, právní poměry obchodní a námořní, závadek a konvencionální pokuta), e) právo dědické. Poslední

knihy (VI.) podává návod, jak by bylo nutno vylíčiti pozdější osud byzantského práva na západě, jeho pěstování v Itálii, zejména v Bologna, jeho recepci a vzájemné vlivy práva langobardského a konečně se zmiňuje o právu latino-germánském a východořeckém.

Jednotlivé knihy jsou rozděleny na kapitoly, jichž obsah jsme místy stručně naznačili výše, a u každé jest uvedena hojná literatura italská i cizí; neopomenuto ani literatury slovanské, jež (hlavně ruská) jest dosti bohatě citována. Kniha jest vítanou příručkou, jež poskytne každému důkladnou informaci. S.

Šachmatov M. V., Učeni ja russkih lětopiscev domongolskago perioda o gosudarstvennoj vlasti. (Učení ruských letopisců předmongolského období o státní moci). Svazek I. »Opytov po istoriji drevnerusskich političeskich idej«. (Pokusy o dějiny staroruských politických idejí), Praha 1927, str. 574 a XL.

Autor nové knihy o ruském letopisectví jest specialistou v historii práva, a zájmy historicko-právního rázu přivedly jej k textům ruských letopisných sbírek. M. V. Šachmatov neměl za účel ve své práci vyčerpati z letopisů vše, co podávají pro historii ruského práva, nýbrž jeho úkol se omezil na to, co podávají pro historii politických idejí ruské minulosti. Takové hledisko k ruským letopisům zasluhuje rozhodně pozornosti. Ba i kdyby starý obraz nestranného a lhostejného ruského letopisce nebyl v ruské vědecké literatuře již zastíněn novým typem letopisce — publicisty a živého účastníka politického života jeho doby, bylo by zajímavo položit si takový úkol. Tím více jest odůvodněn a nezbytným při současném názírání na tvůrce ruských letopisných zpráv a sbírek, jakožto na představitele určité politické příslušnosti a ideologie. M. V. Šachmatov v úvodě ke svému dílu podává krátký přehled názorů ruských učenců o tomto předmětu, avšak jeho vlastní práce podává, pokud jest nám známo, prvý zevrubný a důkladný výzkum staroruských letopisných politických názorů. Kniha Valdenberga, která svým thematem jest zejména blízkou práci Šachmatovově, zůstala mu nedostupnou — ostatně v ní nejsou využity letopisy v tom rozsahu, jako to vidíme v práci autorově.

Základní these i předpoklady knihy jsou Šachmatovem formulovány takto: »Staroruské letopisy z periody předmongolské obsahují v sobě nejen objektivně historické zprávy, ale zároveň také publicistické učení, jež vzniklo výkladem příslušných události«. Tento zcela správný názor ukládá badatelí v letopisech seriosní úkol, odloučiti elementy úvah a ideologie od vlastního vyprávěcího a vypisovaného materiálu. V daném případě sluší počítati nikoliv s nedostatkem diferenciace literárních forem, jak k tomu poukazuje autor, nýbrž se základními zvláštnostmi literární formy letopisů a základními názory letopisců samotných. Nutno ihned poznamenati, že spisovateli se vždycky nepovedlo provésti nutnou diferenciaci mezi čistým vyprávěním a vlastním oceněním faktů a letopisnou ideologií. Ukážeme několik

příkladů, kde v letopisech jsou oba ty elementy pomíšeny. P. Šachmatov uvádí na str. 91 »některé, třebaš velice řídké, příznaky chazarofilství« ve staroruské literatuře a v Pověstí minulých let a spatřuje ty příznaky předně v tom, že metropolita Hilarion užíval titulu velkého chagana a za druhé v narážce Pověstí na chazárský původ Kije, Ščeka a Choriva. Avšak my zde nevidíme žádné sympatie k chazarstvu a a k chazarskému státu, neboť v druhém případě se jedná o narážku na skutečnost bez jakéhokoliv jejího ocenění, v prvním pak vidíme známý rezultat chazarského panství v jižním Rusku. Kdyby byl metropolita Hilarion srovnával Vladimíra Svatého s velkým chaganem chazarským v domnění, že toto srovnání jest pro něho lichotivým, jak myslí autor, není to nijaká náklonnost k Chazarům z důvodů politických nebo kulturních, nýbrž možno se domnívati, že chce zdůrazniti nástupnictví Kijeva vůči Chazarstvu.

Ještě jasnější příklad nezdařilého odlišení fakt od jejich posouzení nacházíme na str. 410, kde Šachmatov uvádí důkazy pro kladný vztah letopisců k ideji jednovládí a jednodržaví ve staré Rusi. P. Šachmatov chce zde uplatniti i takové citáty z letopisných sbírek, ve kterých není ničeho kromě konstatování fakta. »O Rurikovi letopisy mluví s uspokojením, že po smrti Sineusa a Truvora přijal vládu sám«, píše p. Šachmatov, aniž by objasnil, v čem vlastně sáledal výraz uspokojení letopisce. »Svjatoslav proslavil se,« píše autor, »jako veliký, chrabrá výbojce, pokračovatel díla Olegova, jenž učinil nájezd na Vjatiče, přemohl Chazary a zvítězil nad Jasy i Kasogy«; — toť sice vskutku jest v letopise vysokým oceněním vojenských výprav Svjatoslava, ale nenacházíme zde zcela ničeho pro ten úkol, který sobě dal p. Šachmatov — zabírání území nemá vztahu ke státoprávní ideji jednodržaví a to tím spíše, že v době těchto činů Svjatoslavových nacházelo se ještě mnoho ruských zemí mimo jeho moc. Takový ráz mají i jiné citáty na str. 410, týkající se knížete Olega a Vladimíra.

Tyto příklady myslíme, že postačí aby se mohlo říci, že nedostatečné rozlišování literárních forem z letopisů přešlo částečně i do knihy p. Šachmatova, jenž je nedovedl úplně zmocí ve své analýsě politického učení letopisců.

Druhá základní these p. Šachmatova obsahuje poukaz na biblicko-křesťansko-byzantský původ politických idejí letopisců, kteří je spojovali s místními podmínkami ruského života. Uváděje tento názor mezi thesemi svého spisu, p. Šachmatov se velmi nedostatečně obíral v textě své knihy otázkou původu publicistické nauky ruských letopisů. V práci, která jest posvěcena speciálně otázce politického světového názoru ruských letopisů, bylo by přirozeno očekávati, že autor věnuje speciální kapitolu i speciální pojednání pramenům těchto názorů, pramenům jednotlivých politických pojmů a ideálů ruských letopisců v celkovém obraze. P. Šachmatov jenom zřídka pojednává o spojitosti jistého úsudku letopisců s názory nejstarších památek a nepří-

vádí tyto své poznatky k obecným vývodům. Autor soudí o původě politických idejí letopisů podle originálních výtvorů ruského písemnictví a podle způsobu podání recipovaných názorů v překladě. (Viz str. I., these 2.) Ale v textu spisu má srovnávání různorodých památek velmi povrchní a nahodilý charakter. Vyloživ názory letopisců v určité otázce, autor v doplňkových paragrafech, jež jsou označeny zvláštní písmenou, uvádí analogické úsudky z písemnictví mimo letopisy, nebo z přeložených kronik Jiřího Hamartola, I. Malaly, atd. Takové srovnání však přesvědčuje, že úsudky letopisů mají charakter typického názoru. Avšak otázka o vzájemném poměru těchto idejí v různých památkách se neklade a neřeší vůbec, nebo nejvýše vnějším mechanickým srovnáváním. Zatím však bylo by záhodno ji řešiti. Jen nepatrnou výjimku činí p. Šachmatov co do staroruské »Včely«, podav v příloze své knihy (str. 537 a násl.) podrobné srovnání shodných míst »Včely« a »Pověsti minulých let«. Kromě toho v různých místech knihy p. Šachmatova jsou roztroušeny jeho soukromé úsudky o původu těch neb oněch názorových hledisek a idejí letopisců. (Srov. na př. str. 274—277, kde jest ukázáno, že pro pojem moci, bohem vyvolené, letopisy nacházejí precedens ve svatém písmě a odtud letopisy přenášejí tento princip na ruská knížata; na str. 483 ideální vzájemné vztahy klášterních bratří běrou se letopiscem za vzor pro konstrukci vztahů mezi knížaty (k věci poznamenávám, že p. Šachmatov nesprávně užívá poměrů mezi mnichy jako důkazu, aby vyložil politické ideály letopisců, na př. v kap. o poslušnosti nejstaršího kněze (str. 437), neboť poslušnost v klášterním životě jest jeho základem, čehož nesluší směšovati s poslušností světské moci); na str. 421 v bodě 8. se p. Šachmatov přímo odvolává na byzantský vliv ve vytvoření samodržavné tendence ve staré Rusi, (Srov. též str. 462—463). Připomínáme ještě poukaz na ideál »cara pravdy« podle kronik Malaly a Hamartola, jakožto na vzdálený a vysoký vzor vladaře pro letopisce (str. 331). Tyto a mnohé jiné příklady a úsudky měly by posloužiti za materiál pro zvláštní kapitulu o původu nebo pramenech politického učení letopisců a nedostatek podobného zpracování o původu nebo originálnosti (srov. str. 532) těchto názorů jest seriosní závadou práce p. Šachmatova.

Základní obsah knihy p. Šachmatova představuje systematický výklad učení ruských letopisů o státní moci. Veškeren materiál letopisných sbírek předmongolského období (včetně i Nikolského letopisu) p. Šachmatov zpracoval na základě jím zvoleného hlediska historicko-politického a to, co z něho vyčerpал, vyložil a srovnal do jistého politického systému. P. Šachmatov v tomto případě použil četných a různorodých památek tak, jako by byly nějakým jednotlým a ve stejnou dobu vzniklým celkem, zredigovaným z jakéhosi jednotného hlediska. Tento předpoklad jest plně odůvodněn při památkách zákonodárných, nebo při jednotlivých spisech určitých autorů, ale pokud se

týče letopisů, vyžaduje aspoň nějakého zvláštního zpracování a odstínění; uplatní-li se bezvýhradně a přímo při letopisné literatuře, neshoduje se to již s principem metodologického hlediska. Jest-li pak jednotlivé letopisné texty, knihy a sbírky z různých dob vůbec se nerozcházejí jednotlivě v základních názorech, přece jsou nutné výhrady podobného druhu. V letopisech předmongolského období máme plody duševní práce mnoha pokolení letopisců, kteří psali svoje dějpravy za rozličných historických poměrů, kteří měli podstatně rozmanitý historický materiál a kteří značně podléhali různým politickým i literárním tradicím. Zavíratí před tím vším oči a jen sporadicky se toho dotýkati v detailech, jest podle našeho názoru chybným počinem, jenž jest závadou nejen pevnosti důkazů, nýbrž i odporuje samotné základní thési p. Šachmatova o letopiscích jakožto publicistech. Vyzdvihovati každého jednotlivého letopisce a vyprávěče z konkrétních poměrů jeho doby a bráti letopisy pouze tak, jak nás v konečném textě došly, znamená spouštěti z mysli těsné pouto každého letopisného díla s dobou a okolnostmi, za kterých bylo formulováno a vzniklo.

P. Šachmatov odvrátiv se od otázky evoluce politického učení letopisců, jest nucen v různých místech své knihy konstatovati, že v letopisech se vyskytují neshody v názorech i v politických idejích. Nedělá při tom pokusů, aby objasnil původ těchto rozporů na nějaké širší historicko-politické basi, ač mnohdy se tyto rozpory týkají zásad politické ideologie.

Zmíním se na prvním místě o otázce ideje mnohovlády a jednovlády, jež paralelně se rozvíjejí v letopisných textech. »V různých dobách a v různých letopisech poměr těchto dvou idejí byl rozličný,« poznamenává p. Šachmatov na str. 435, ale tímto svým pozorováním se nedává másti a přímo se obrací k logickému systému letopisných názorů, aniž by odbočil k variantům, jež se podávají z doby a z letopisů samých, což se stanoviska historicko-literárního i historického bylo by u letopisů žádoucí. Zároveň s tím p. Šachmatov konstatuje, že pro obě zmíněné politické ideje na základě týchž letopisných textů v Lavrentijově a Ipatském letopise nacházejí se stejné stopy v nazírání. V tom spatřujeme nemalou methodickou vadu autorovu. Složitý předmět díla — ruské letopisy — vyžaduje systematického i důkladného probádání.

Podobně splnutí dvou rozličných teorií v letopisném textě uvádí p. Šachmatov i pokud se týče letopisného názoru na počátek Rusí, aniž by objasnil za jakých podmínek se vytvořily a pronikly do jednoho letopisného celku. Na str. 41—42 vykládá p. Šachmatov počátek Rusí podle Lavrentijovského textu teorií poljanskou, teorií slovansko-finské samostatnosti, a také zde podle Lavrentijovského textu poukazuje na teorii západnickou, varjaho-ruskou. Jestli ve skutečnosti takové »theorie« konkurovaly ve staroruském historickém

světovém nazírání, jest nutno vyjasniti jejich systém i osud, jinak se vzbuzuje dojem, že letopis má jakýsi nemotivovaný mechanický systém, což by zmenšovalo význam publicistické způsobilosti jeho tvůrců. Poznámávám ještě, že element stranic tví k Varjahům nebo Slovanům v těchto »theoriích« máme za nedokázaný a také poukazem na západnictví a slovanofilství se zbytečně modernisuje učení letopisců. Na jiném místě se p. Šachmatov poněkud více obírá slovan-skými sympatiemi letopisců (srov. na př. str. 78 a násl.), avšak ve výběru důkazů jejich existence není dostatečné prozíravosti a důvodnosti, takže shledáváme zde na př. pod bodem 6. odkaz na pře-svědčení letopisců, že státní jazyk ruský jest slovanský, což se dokazuje skutečností, že do letopisu jsou pojaty památky ve slovansko-ruském jazyku — smlouvy s Řeky, Ruská Pravda a j. (str. 80); avšak zdali byl u ruského letopisce v tom případě vědomý výběr a zda mohl si jinak posloužiti, kdyby byl nějakých jiných nacionálních názorů?

Uvedu ještě jeden příklad různosti v textu letopisu, který p. Šachmatov chce objasnit nestejnou dobou zpráv: v přivolání Rusů účastní se Čudové, kteří se uvádějí na prvním místě a dříve než Slované a Kriviči — autor knihy považuje toto pořadí za velmi čestné (je tomu tak? nestalo se tak náhodou?), avšak dále píše, »že velmi rychle se zhoršilo postavení Finů«, že se stali poplatníky Varjahů i Slovanů (str. 88—89). Kdy znamená to »velmi rychle«? Vždyť obě místa jsou vzata z jednoho Lavrentijovského textu. V textu téhož letopisu shledává p. Šachmatov dvě theorie o božské moci knížete (str. 291), ale pokud p. Šachmatov zde nespatřuje prostou různost ve výrazech, formulích, nýbrž celé theorie, má přirozeně čtenář právo od něho žádati výklad o době vzniku těchto názorů a o podmínkách, za nichž pronikly do letopisného textu.

P. Šachmatov vybral si pro svoji práci metodu statickou, pohlížeje na všechny úsudky a výroky letopisců předmongolského období jako na rovnocenný materiál, na jehož podkladě sestrojil logický systém politických světových názorů staroruského letopisectví. My opakujeme, že v této vlastnosti práce p. Šachmatova vidíme podstatný rozpor se základem jeho díla — o letopisci jako publicistovi. Zdůrazniv dynamickou stránku ruského letopisectví, autor podstatně poškodil svůj základní předpoklad, že si zvolil statickou metodu k jejímu objasnění a rozvoji. Autor se zde jaksí připodobnil k badateli ruské publicistiky 19. věku, který dobře znaje veškerou její dynamiku a mnohotvárnost, chtěl by vykládati systém názorů na základě úplného souboru spisů publicistů, aniž by se ohlížel na okolnosti a dobu, v níž byly napsány, ale jen se omlouval, že »v oné době a na onom místě« publicisté mluvili jinak, než v jiném čase a v jiném místě. Pokud se týče staroruského letopisectví, jest p. Šachmatov tím více v nepravu při volbě metody, poněvadž mu byly doře známy četné

práce mnoha autorů, v nichž možno bylo nalézt zevrubné údaje o dějinách ruského letopisectví, o procesu vzniku letopisných souborů; slušelo jen spojit tato fakta a výsledky, pokud se týkají literární evoluce letopisů, s fakty a se zkoumáním, jež by se vztahovalo k evoluci a rozvoji politických idejí ruských letopisců. I speciální literatura mohla by poskytnouti lecos pro tuto otázku.

P. Šachmatov »sestrojuje« (a nikoliv tak staví a zkoumá, jako *sestrojuje*) logický systém názorů letopisců, zabíraje do něho obšírný, detailně probádaný a probíraný materiál. Avšak cosi, — a to mnohdy podstatně závažného — zůstalo stranou systému autorova, nebo zůstalo jím nedotčeno. Nechceme zde uváděti úplný seznam a přehled těchto nedopatření, nýbrž ukážeme z nich některé jen příkladno.

Především — probíraje zevrubně politické ideje letopisců — nepodrobil autor dostatečně hluboké a vyčerpávající analýsi otázku o významu pojmenování moci ve staré Rusi, jak ho letopisci užívají, zejména otázku o smyslu názvu »veliký kníže«. Prof. L. K. Goetz uveřejnil r. 1910 v *Zeitschrift für osteuropäische Geschichte* speciální stať o této věci a přišel k zajímavým vývodům ohledně smyslu, který se přikládá tomuto názvu v jednotlivých letopisných sbírkách. P. Šachmatov nepoužil této zajímavé práce Goetzovy a neobrátil pozornost na celou spoustu případů, kdy se užívá slov »veliký kníže« v letopisu a omezil se jen na hluchou frázi o tomto výrazu, jehož se užívá — jak i sám autor přiznal — »nikoliv jako stálého titulu, nýbrž jen někdy, aby se zveličil určitý kníže a význam moci knížecí vůbec.« (Str. 441.) Očekávali bychom, že taková povaha při použití zmíněného výrazu v letopise bude podnětem k podrobnému zkoumání, pokud se věc zjevně týká politické ideologie. Autor ani jednou zmínkou z textu letopisu nepotvrdil a neilustroval výše uvedený názor, ale jen uvedl paralelní místa ze sborníku Svatoslavova z r. 1073.

Druhá mezera, týkající se rovněž problému knížecí moci na Rusi, spočívá po našem názoru v nedostatku dostatečně široké analýse smyslu »řád Jaroslava« z r. 1054. P. Šachmatov sice nejednou používá tohoto »řádu« pro ilustraci svých výkladů (srov. na př. str. 201, 257, 259, 483—484), ale nikde nevykládá svoje hledisko k tomuto výrazu. V historické literatuře je možno naléztí názor na »řád« jako na závět samého Jaroslava; vysloveno i jiné mínění, — po našem názoru důmyslnější — které dovozuje, že tento text náleží mezi konstrukce samotných letopisců. Budíž tomu tak či onak — než užívá-li se tohoto textu bez výkladu, jest to nad veškeru pochybnost nesprávné. Vůbec pro práci p. Šachmatova jest typickou stránkou, že neoceňuje jednotlivých výrazů a obrátů v letopisech, jak souviscí s obecným jejich kontextem; autor užívá obyčejně letopisných tirád a zpráv, aniž by čtenáře informoval o jejich výkladu a významu v historické literatuře a podrobil je rozboru na náležitém historickém základě.

Při všem nadbytku letopisného materiálu, jehož p. Šachmatov ve své knize použil, možno přece poukázati na některé mezery, které se

objevily v jeho díle. Tak na př. jsme nenašli v jeho práci příslušného osvětlení známé fráze letopiscovy o Řecích »Istivých do dnešního dne«. Na str. 85—88 p. Šachmatov mluví o »byzantinství« letopisů a zmiňuje se o »nikoli zcela dobré tendenci k Řekům« v letopisech jen na poslední stránce první části knihy — v dodatečných poznámkách — odvolává se na známou knihu Priselkova. Jest jasno, že taková opožděná ňluchá zmínka nemůže nahraditi nedostatek příslušných citací v hlavním textě knihy a na příslušném místě.

Nebudeme zde pokračovati v našich úryvkovitých poznámkách o jednotlivých nedopatřeních p. Šachmatova. Již uvedené námi závady jeho knihy dokazují, že vznikly a dostaly se do jeho spisu následkem statické metody, kterou si zvolil. Vzal letopisné texty v celku jako základ, aby zkonstruoval logický systém idejí letopisců a považoval při tom za možné, spokojiti se letopisnými údaji tak, jak jsou, přehlédnuv, že kritika letopisných textů i historické zprávy tento systém porušuje. Důsledkem toho systémem pohltil a zatopil živou hru myšlenek letopisců i jejich spojitosti s živými okolnostmi doby, kdy vznikaly a formulovaly se.

Příkládajíce obyčejně vážný význam programu ve vědecké práci, její metodologické stránce, považovali jsme za záhodno i při knize p. Šachmatova promluvití především o jejích metodologických zvláštěnostech. Nacházejíce v nich podstatné nedostatky, nemáme nijak na mysli tím popírati vlastní obsah spisu autorova. Složitý a odpovědný úkol, který si autor vybral k zpracování, vyžadoval po našem mínění poněkud jiného základního hlediska jeho spisu. Avšak přes to nelze neoceniti, že si autor postavil takový úkol, pro který velmi intenzivně zpracoval četné památky staroruského písemnictví a především veliký komplex letopisných textů. Využil těchto památek z vlastního a nového hlediska historika politických idejí a vyčerpal z nich bohatý materiál, který v jeho knize došel systematického výkladu a zkoumání. Již samo použití obsahu letopisných sbírek k výkladu o politických idejích staré Rusi v tak širokém rozměru jest zásluhou p. Šachmatova, jenž v tom případě se ukázal jako uskutečnovatel myšlenek prof. T. V. Taranovského; tím více pak náleží oceniti reálný pokus o široké probádání ruských letopisů z hlediska jejich historicko-politického obsahu.

A. Florovskij.

Ivšić Milan, *Les problèmes agraires en Yougoslavie*. Préface par Victor Boret. Paris, Librairie Arthur Rousseau, 1926. Stran IX a 376.

Četné agrární problémy souvisící s otázkou agrární reformy v království Srbů, Chorvatů a Slovinců jsou předmětem knihy Ivšićovy. Ten, kdo zná jen dost povrchně politické, sociální a hospodářské dějiny nynější Jugoslavie, ví, před jak těžké úkoly postavena byla po světové válce její vláda, když měla přikročiti k řešení agrární reformy. Žádný z nových států evropských, vzniklých po světové válce,

nepovstal z tolika zemí různorodých kulturně, sociálně a hospodářsky, jako právě království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Dějiny rozdělily jmenované tři, a vlastně dva národy do tolika různých států a zemí, že je navzájem sobě úplně odcizily. Co se týká speciálně poměrů agrárních, vyvinuly se časem na území nově povstalého jihoslovan-ského království četné odlišné soustavy hospodářské. V mnohých částech státu udržovalo se ještě hospodářství polo naturální s malým používáním peněz; leckde zbyly ještě pozůstatky starého systému feudálního a středověkého selského poddanství. Až do našich dnů uchovaly se v některých částech státu staré formy římského kolonátu a plodinového pachtu půdy, jež ze starších dob převzali Turci a od nich pak pozdější vlády křesťanské. Vedle formy individuálního vlastnictví udržela se leckde ještě forma vlastnictví pospolitého v t. zv. záduřnách. Za jednoho i druhého právního režimu hospodařilo se někde více extensivně a jinde zas více intensivně. V některých částech státu udržela se ještě forma rozsáhlých velkostatků, kdežto jinde byla půda rozdrobena na malé parcely, atd.

Vzhledem k těmto různým poměrům čekaly zákonodárce i správu nového státu na poli agrární reformy četné, a to velmi těžké úkoly. Vyličení dočtených poměrů i úkolů věnována je Ivšićova kniha.

Spis je rozdělen na tři části. V první se vykládá o zeměpisné poloze a geologické formaci s hlediska zemědělského užívání půdy. Část druhá se zabývá podáním historie sociálních, právních a hospodářských podmínek selské třídy v Jugoslavii. V oddělení prvním líčí se feudální režim v Chorvatsku, Slavonii, Vojvodině a Slovinsku, v oddělení druhém píše se o agrárním režimu tureckém v Bosně, Hercegovině, Srbsku, Starém Srbsku a Macedonii.

Část třetí — nejobsáhlejší — věnována jest agrárním reformám po r. 1918, tedy již v novém státě, a skládá se ze 7 oddílů. V oddělení prvním vykládá se o principech používaných při agrárních reformách. Mluví se nejdříve o všeobecných a předběžných opatřeních, pak o organizaci agrární správy (o ministerstvu agrární reformy, o ředitelstvích agrárních atd.) a konečně o všeobecných zásadách v příčině podmínek vlastnictví. Oddělení druhé zabývá se otázkou velkostatků v Chorvatsku, ve Vojvodině a ve Slavonii a jejich rozdělení. V oddělení třetím se vykládá o vyvlastnění velkostatků a vnitřní kolonisaci. Oddělení čtvrté je věnováno agrární politice v Bosně a Hercegovině počínajíc od rakouské okupace (1878). Skládá se ze dvou kapitol. V první se píše o agrárních reformách od r. 1878 do 1918. Kapitola tato nepatří vlastně do 3. části knihy a byla by se spíše hodila do části druhé. Kapitola druhá pojednává o agrárních reformách za nového režimu jugoslávského. Píše se tu o zrušení starých poměrů kmetských, o reformách týkajících se begluků a o vnitřní kolonizační domén státních a obecních. Oddělení páté zabývá se agrárními režimy v Dalmácii. Po kapitole věnované historii (což by rovněž

patřilo do 2. části knihy) následuje kapitola o nynějších reformách. V oddělení šestém se vykládá o režimu selského vlastnictví. Mluví se tu o individualismu agrárním a jeho účincích, o drobení a parcelování půdy a prostředcích proti tomu. V oddělení sedmém kritizují se agrární reformy s hlediska agrární politiky. Probírají se a na pravou míru uvádějí námítky proti agrární reformě, jako na př. zmenšení produkce zemědělské. V části závěrečné vypočítávají se pozitivní i negativní stránky agrární reformy. Všude na příslušných místech jest uvedena bibliografie týkající se předmětu. Ačkoliv se autor snažil být co možná úplným, nepodařilo se mu to všude, zejména pokud běží o spisy v cizích jazycích. Tak na př. schází na str. 76 známý spis Eichlerův o soudnictví v Bosně a Hercegovině, v němž se píše o právních poměrech k půdě ve jmenovaných zemích, moje kniha *Agrární právo v Bosně a Hercegovině* a j.

Zvláštní předmluvu ke knize Ivšicově napsal Viktor Boret, bývalý ministr zemědělství ve Francii.

Dílo Ivšicovo jest velmi dobrou a užitečnou informační knihou pro každého, kdo by se chtěl poučiti o obtížných problémech spojených s agrární reformou v království Srbů, Chorvatů a Slovinců.

K. Kadlec.

Ročenka university Komenského za první pětiletí 1919—1924. — Ročenka téže university za studijní rok 1924—1925. — Ročenka téže university za studijní rok 1925—1926.

Ročenka tato má podávati stručné dějiny československé university v Bratislavě od samého jejího založení. Prvý svazček objímá prvé pětiletí. Po úvodních slovech prof. Mil. Weingarta, věnovaných všeobecnému přehledu o stavu university, následuje bohatý obsah, z něhož zasluhují zvláštní pozornosti články: Prvé počátky naší university (od prvního rektora prof. Dra Krist. Hynka), přednáška prof. Rud. Urbánka »Komenský«, Založení právnické fakulty univ. Komenského (od prof. Ot. Sommera), Počátky filosof. fakulty (od prof. Jos. Hanuše a Mil. Weingarta), Začátky sociální péče o studentstvo v Bratislavě (od Boh. Poláka), zprávy odstupujících rektorů za jednotlivé studijní roky, inaug. přednáška Jos. Hanuše »P. J. Šafařík o problému československém«, zpráva děkana K. Laštovky »Prvé tříletí právnické fakulty« a podobná zpráva Mil. Weingarta »Prvé tříletí filosofické fakulty«, článek M. Weingarta »Extense university Komenského« a »Několik poznámek o vývoji universitní knihovny«. Rozumí se, že nechybějí ani stručná životopisná data o nastupujících rektorech a různé proslovy a řeči přednesené při universitních slavnostech. Sem patří i pohrobní vzpomínka věnovaná prof. V. Chaloupeckým zemřelému profesoru dějin Janu Heidlerovi. Dojemný je a pro československou jednotu pamětihodný dopis čestného doktora Jos. Ludevíta Holubyho. Kniha je mimo to opatřena pěknými ilustrovanými přílohami, zejména portréty jednotlivých rektorů a četnými snímky

universitní budovy, universitních ústavů a různých předmětů majících vztah k universitě.

Podobného rázu jsou ročenky týkající se dvou následujících let Komenského university. Poznáváme z nich, jak universita tato utěšeně zkvétá a jak roste zejména počet jejího posluchačstva. K.

Právo římské.

Jörs Paul, *Römisches Recht; Geschichte und System des römischen Privatrechts, nebst Abriss des römischen Civilprocessrechts* von Leopold Wenger. 1927.

Není nikterak vadou tohoto spisu, že předčí svou stručností veškerá dosavadní díla o právu římském, nappak za jeho přednost pokládám, že se spisovateli podařilo shrnouti v něm vše podstatné a pozoruhodné z práva soukromého, pramenů i processu římského na pouhých 280 stranách obyčejného formátu, kterýž výkon nebyl dosud dosažen žádnou jinou prací o právu římském, ani institucemi Sohmovými, jež touž látku vypisují na 745 stranách, ba ani institucemi Czyhlarzovými, které při veškeré přesnosti a úsečnosti potřebují k témuž účelu 432 stran. Při tomto stavu věci překvapuje poněkud, že spis nese titul »Dějiny a systém soukromého práva římského«, pod kterýmž názvem obyčejně si představujeme dle dnešních zvyklostí zevrubnější vyličení dějinného vývoje norem římskoprávních. Jest na jcvě, že při této kromobyčejné stručnosti spisovatelově nemůžeme očekávat, že by ve spise převládala snaha po obsírnějších historickoprávních výkladech jednotlivých institucí právních; naopak z povahy spisu vyplývá, že spisovatel podává z práva římského právě jenom to, co tvoří vlastní jeho podstatu, a co jest zároveň žádoucím, aby zachováno bylo v paměti inteligentního právníka. Spis má zřejmě za účel, podati minimální měřítko vědomostí o právu římském, jež by odpovídalo dnešním požadavkům studia na školách vysokých. Ano, mám za to, že by se bez újmy základní tendence spisu dalo ještě ledačos vypustiti nebo zkrátiti, tak na př. v kapitole o otroctví. Tato, v římském právu velmi význačná instituce zahrnuje ve spise, p čítaje v to i právo propuštěnců, ano i právo patronátní toliko ne celých 5 stránek (st. 46—51); z nich však půl stránky věnováno jest obsahu zákona Fufiova Caniniova a zákona Aliova Sentiova, jimiž byly manumisse omezeny, ač by stačilo, kdyby o těchto, pro další vývoj práva bezvýznamných normách stala se ve spise jenom zcela povšechná zmínka. Jinak sdílím zásadní ideu spisovatelovu, podati zkrácenou formou přehledně hlavní zásady romanistické jurisprudence, kteráž myšlenka jest zajisté velmi sympatická, a mám za to, že též zcela vhodně zapadá do rámce dnešní velmi změněné soustavy studijní; neboť není přece účelem studia římskoprávního, aby adepti vědy právní při dnešním nadměrném rozsahu disciplin právních opatřili si snad jenom k účelům zkušebním přechodně znalost těch kte-